

Verdieping

Bewaken en Beveiligen

3/2023
oktober 2023

De Verdieping Bewaken en Beveiligen is een periodiek product van het onderzoeksproject Bewaken en Beveiligen van Universiteit Leiden. Het brengt verdieping aan op actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen gerelateerd aan het stelsel bewaken en beveiligen. Deze Verdieping wordt aangeboden aan experts die werkzaam zijn bij de stelselpartners en de ketenpartners van het stelsel. Daarnaast wordt dit product aangeboden aan geïnteresseerden in het Umfeld van het stelsel: academici, journalisten en politici.

De Verdieping Bewaken en Beveiligen is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Kenniscentrum Bewaken en Beveiligen in het kader van het ontwikkelen van een wetenschappelijke ring rond het stelsel.

**Universiteit
Leiden**
Institute of Security
and Global Affairs

Inhoudsopgave

De moord op de Ecuadoraanse presidentskandidaat Fernando Villavicencio	1
Verdieping: Kritiek op tekortkomingen in beveiligingsmaatregelen	1
Nieuwe circulaire bewaken en beveiligen 2023	2
Verdieping: Wat is een circulaire, waarom een circulaire, en wat verandert er precies?	2
Martyn's Law: nieuwe terrorismewetgeving in Verenigd Koninkrijk na aanslag Manchester Arena	3
Verdieping: Kritiek op het wetsontwerp en de balans van de beveiliging van (evenementen)locaties: wetgeving of zelfregulatie?	4
Verkiezingsprogramma's en het stelsel bewaken en beveiligen	5
Verdieping: Van non-issue tot topprioriteit	5
Leergang Bewaken en Beveiligen van Centre for Professional Learning van Universiteit Leiden	6
Verdieping: Succesvolle eerste leergang, onderzoeksvoorstellen van deelnemers en vervolg van de leergang	6
Dieptepunt in Zweeds bendegevecht: drie doden in twaalf uur tijd na recordmaand en -jaar	7
Verdieping: Overeenkomsten met Nederland en mogelijke inzet van het leger	7
Eerste Nederlandse conferentie counterdronetechnologie	9
Verdieping: Zorgen en het belang van samenwerking	9

De Verdieping Bewaken en Beveiligen is een publiek document. Verdere verspreiding is toegestaan. Inhoudelijke reacties zijn welkom op bewakenenbeveiligen@fgga.leidenuniv.nl. De naam en affilatie van de auteurs kunt u vinden aan het eind van elke verdieping.

Verdiepingen

De moord op de Ecuadoraanse presidentskandidaat Fernando Villavicencio

De dood van de presidentskandidaat Fernando Villavicencio tijdens een campagnebijeenkomst in Quito in Augustus dit jaar, toonde aan dat Ecuador een land is geworden waarin de georganiseerde misdaad het soort politieke geweld kan plegen dat het wettelijke monopolie van de staat met betrekking tot het legitieme gebruik van geweld uitdaagt, en daarmee de democratische rechtsorde in het land ondermijnt.¹ De explosie van crimineel geweld in Ecuador is begonnen in 2019, toen de macht van de criminele organisatie *Los Choneros* versplinterde. Als gevolg van een reeks territoriale geschillen over de controle van de instroom van cocaïne die over de grens met Colombia naar de havensteden van Ecuador wordt vervoerd, woedt er een conflict onder criminele samenwerkingsverbanden dat tot veel dodelijke slachtoffers binnen en buiten het criminele milieu leidt.²

Verdieping: Kritiek op tekortkomingen in beveiligingsmaatregelen

Enkele weken voordat Villavicencio werd vermoord, sprak de presidentskandidaat zich in de media uit over vermeende bedreigingen van Los Choneros. Bij een bijeenkomst verklaarde hij niet onder de indruk te zijn van de bedreigingen, noch van de veiligheidsmaatregelen die hem door de autoriteiten werden aangeboden: “Ze [de autoriteiten] zeiden dat ik een kogelvrij vest moest dragen. Jullie [de mensen] zijn mijn kogelvrije vest. [...] Laat de drugsbaronnen maar komen. Laat de huurmoordenaars maar komen. De tijd van bedreigingen is voorbij.”³

Na de moord, die resulteerde in de dood van de schutter door toedoen van één van de agenten uit Villavicencio's beveiliging, verwees Villavicencio's campagne team naar ernstige fouten die volgens hen werden gemaakt op het gebied van zijn persoonsbeveiliging. Villavicencio's advocaat beweerde

dat de politie in een dreigingsinschatting de kans dat Villavicencio iets zou overkomen op 97% schatte. Ook kwam na de moord aan het licht dat de antinarcoticabrigade van de Ecuadoraanse politie op de hoogte was van een plan van twee huurmoordenaars om “Fernando om te leggen.” Ondanks het lopende onderzoek, de dreigingsinschatting van de politie en de bedreigingen van Los Choneros werden er geen extra preventieve maatregelen genomen om het leven van de presidentskandidaat te beschermen.⁴

Ook de familie van Villavicencio had kritiek op het handelen van de politie, vooral op het moment van de aanslag. Volgens de opperbevelhebber van de politie, Fausto Salinas, had Villavicencio “drie beveiligingsringen: een interne ring, bestaande uit het vijfhoekige *Protection Officer*-team; een tussenliggende reactiering, bestaande uit het ondersteuningsteam van de *Mantenimiento del Orden* (oproerpolitie), en twee patrouilleofficieren die de buitenste ring vormden.” De familie van Villavicencio trok deze claim echter in twijfel. Ook parlamentslid en reservegeneraal Patricio Carillo beweerde dat er in het team in deze ‘ringen’ in werkelijkheid geen patrouilleagenten zaten, wat de uitspraken van de opperbevelhebber van de politie tegenspreekt.⁵ Het vervoer van de presidentskandidaat bleek bovendien slecht geregeld. Het gepantserde voertuig dat Villavicencio had moeten gebruiken had vertraging vanwege verkeerde informatie die werd gegeven door de politieagenten die verantwoordelijk waren voor zijn beveiliging. De bestuurder van dit gepantserde voertuig benadrukte later ook dat andere, eerder vastgestelde procedures niet werden nageleefd. Volgens hem zou de presidentskandidaat via een achteruitgang de bijeenkomst verlaten: “Ik zou hem bij de achteruitgang oppikken, maar ik hoorde op het laatste moment dat Fernando via de voordeur de zaal zou verlaten. Toen ik wou omkeren om hem op te halen, hoorde ik dat de moord al had plaatsgevonden.” Ten slotte bleek dat er

¹ “Introduction”, Lesley-Ann Daniels en Martijn C. Vlaskamp, red., *Violencia política* (Madrid: Tecnos, 2021).

² Dan Collins, “‘We Should Treat It as a War’: Ecuador’s Descent into Drug Gang Violence”, *The Guardian*, 12 september 2023.

³ Rodrigo Soriano, ‘Before Assassination, Fernando Villavicencio Denounced Threats from Criminal Group Linked to Sinaloa Cartel’, *EL PAÍS English*, 10 augustus 2023.

⁴ ‘Caso Villavicencio: Investigan Mensajes y Un Vehículo Robado’, *Primicias*, geraadpleegd 12 oktober 2023; Carolina Mella, ‘Wave of Terror in Ecuador: “Wherever Fernando Villavicencio Went There Were Bomb Threats”’, *EL PAÍS English*, 11 augustus 2023.

⁵ Yalilé Loaiza, ‘El partido de Fernando Villavicencio reclamó respuestas sobre su asesinato’, *infobae*, 6 september 2023.

bij het instappen geen beveiliging aanwezig was aan de linkerzijde van de auto waar Villavicencio uiteindelijk instapte, vanwaar de schutters toesloegen.⁶ Als gevolg van deze tekortkomingen beschuldigde familieleden van de presidentskandidaat de Ecuadoriaanse regering van het niet nakomen van haar zorgplicht.⁷

De procedurele fouten in de beveiligingssituatie van Villavicencio leidden ertoe dat de president van Ecuador, Guillermo Lasso, extra beveiligingsmaatregelen voor de bescherming van andere politici afdwong. Vijf dagen na de moord werd besloten andere presidentskandidaten door het Ecuadoriaanse leger te laten beschermen. Ook werden kandidaten voorzien van kogelvrije vesten, helmen en schilden, naast extra politie-inzet in de kiesdistricten.⁸

Het gebrek aan transparantie met betrekking tot de moord op Villavicencio en zijn beveiligingssituatie in de weken na de moord, roept in de aanloop van de verkiezingen grote frustratie op in Ecuador. De moord kan worden toegevoegd aan de reeks lopende onderzoeken naar vergelijkbare incidenten in het land. De burgemeester van de stad Manta werd in juli 2023 – ondanks het feit dat ook hij beveiligingsmaatregelen genoot – geliquideerd.⁹ In de stad Durán overleefde de burgemeester verschillende moordpogingen. Hij duikt nu noodgedwongen onder in een safe house omdat hij de door de autoriteiten genomen beveiligingsmaatregelen als ontoereikend beschouwt.¹⁰

De incidenten wijzen op een gebrek aan urgentie van de autoriteiten om de procedures met betrekking tot het bewaken en beveiligen van politici te verbeteren. Ook kenmerken de moorden een gebrek aan toewijding bij de Ecuadoriaanse overheid bij het vaststellen van de ‘architecten’ achter het huidige criminele en politieke geweld in het land.

Auteur: Renato Rivera Rhôn

Professor aan de *Universidad de las Americas (UDLA)* en directeur van het *Observatorio Ecuatoriano de crimen organizado (OECO)*

Nieuwe circulaire bewaken en beveiligen 2023

Per 1 juli 2023 geldt de vernieuwde circulaire met betrekking tot bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten (hierna: circulaire bewaken en beveiligen). De circulaire geeft een beschrijving van de huidige wet- en regelgeving en werkafspraken met betrekking tot het stelsel bewaken en beveiligen. De circulaire geeft inzicht in de algemene uitgangspunten, de (wettelijke) grondslagen, de wijze van inrichting en werkwijze van het stelsel. Dit geheel biedt houvast aan betrokken professionals en personen die met het stelsel in aanraking komen. De vernieuwde circulaire vervangt de circulaire van 1 juli 2019 met een einddatum van 30 juni 2023.¹¹

Verdieping: Wat is een circulaire, waarom een circulaire, en wat verandert er precies?

Het doel van het stelsel bewaken en beveiligen – het voorkomen van (terroristische) aanslagen op personen, objecten en diensten – kan niet door slechts één organisatie bereikt worden. De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), het Openbaar Ministerie (OM), het lokaal bestuur, de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, de politie en de Koninklijke Marechaussee hebben allen een rol, taak en bevoegdheid om uitvoering te geven aan bewaken en beveiligen. Het gezamenlijke doel vraagt om nauwe samenwerking, op basis van heldere kaders, werk- en procesafspraken die door alle betrokken organisaties herkend, onderschreven en gevolgd worden. De circulaire beschrijft deze wettelijke grondslagen en afspraken en geeft inzicht in de algemene uitgangspunten, inrichting en werkwijze van het stelsel.

⁶ ‘Escolta revela por qué Fernando Villavicencio no subió a un auto blindado: Lo que pasó se pudo evitar’, *La Nación*, 15 augustus 2023.

⁷ Alexandra Valencia, ‘After Killing of Ecuador Candidate Villavicencio, Speculation and Recrimination’, *Reuters*, 18 augustus 2023.

⁸ Stephan Kueffner, ‘Ecuador Declares State of Emergency After Assassination of Presidential Candidate’, *Bloomberg*, 10 augustus 2023.

⁹ Alexandra Valencia, ‘Mayor of Ecuadorian City of Manta Assassinated in Attack’, *Reuters*, 24 juli 2023.

¹⁰ Carolina Mella, ‘Durán, the Ecuadorian City Living under a Reign of Organized Crime Terror’, *EL PAÍS English*, 19 september 2023.

¹¹ Yeşilgöz-Zegerius, D, *Kamerbrief Vernieuwde circulaire bewaken en beveiligen* (Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2023).

De circulaire biedt daarmee houvast aan betrokken professionals en personen die met het stelsel in aanraking komen en geeft inzicht in haar werkwijze aan de samenleving. Deze wettelijke grondslagen en afspraken zijn een weergave van de *huidige* manier van werken en de bestaande werkafspraken. Er wordt dan ook geen nieuw beleid in aangekondigd of vastgelegd. Om de afspraken te bundelen en te versterken, wordt de circulaire vastgesteld door de minister van Justitie en Veiligheid als (eind) verantwoordelijke voor het stelsel bewaken en beveiligen. De circulaire zelf heeft echter geen juridische status.

De circulaire wordt doorgaans eens in de vier jaar vernieuwd. Sinds de vaststelling van de vorige circulaire (2019) zijn de nodige veranderingen doorgevoerd binnen het stelsel, naar aanleiding van de omvangrijke verbeteropgave die is ingezet om het stelsel toekomstbestendig te maken. Waar nodig en passend in een circulaire, zijn deze verbeteringen geborgd en bestemd in de vernieuwde versie.

De belangrijkste aanpassingen ten opzichte van 2019 zijn uiteengezet in de Kamerbrief *Vernieuwde circulaire stelsel bewaken en beveiligen*.¹² Kort samengevat houdt dit in dat er onder meer enkele algemene uitgangspunten voor het stelsel zijn toegevoegd. Wat betreft de relatie tussen de overheid en de te beveiligen persoon, is benadrukt dat de te beveiligen persoon centraler staat dan voorheen, en ook dat diens medewerking cruciaal is voor het treffen van effectieve beveiligingsmaatregelen. Ook is toegevoegd dat het stelsel een lerend systeem moet zijn. Naast de toevoeging van de algemene uitgangspunten, is op het gebied van governance de landelijke aansturingstructuur beschreven en geborgd. Zo wordt duidelijk in welke overlegstructuren de stelselpartners integraal met elkaar sturen op organisatie-overstijgende vraagstukken aangaande strategie, operatie, kennis en innovatie. Ten aanzien van de uitvoering van bewaken en beveiligen, is duidelijk gemaakt dat inzet van private partijen mogelijk is onder bepaalde voorwaarden, zoals dat het geweldsmonopolie altijd bij de overheid blijft.

De komende periode blijft het stelsel zich in hoog tempo ontwikkelen. In reactie op het rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid¹³, heeft het kabinet aangekondigd het stelsel te vernieuwen, waarvoor verschillende verbetertrajecten in gang zijn gezet. Daarom wordt de circulaire eerder of vaker dan eens per vier jaar geactualiseerd als blijkt dat afgeronde trajecten en doorgevoerde verbeteringen van invloed zijn op de kaders en werkprocessen, zodat het voor betrokkenen helder blijft wat de geldende werkafspraken zijn.

Auteur: Mireille van Abeelen
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Martyn's Law: nieuwe terrorismewetgeving in Verenigd Koninkrijk na aanslag Manchester Arena

Op 22 mei 2017 bracht de 22-jarige Salman Abedi een zelfmoordbom tot ontploffing in de foyer van de Manchester Arena. Tweeëntwintig mensen kwamen om het leven en nog eens duizend mensen raakten gewond. Het was dodelijkste terreurdaad en eerste zelfmoordaanslag in het Verenigd Koninkrijk sinds 2005. De aanslag leidde tot de oprichting van de *Commission for Countering Extremism*, door toenmalig premier Theresa May.¹⁴ Sinds de aanslag hebben verschillende onderzoeken tekortkomingen aan het licht gebracht op het gebied van contraterrorisme. Daarbij is ook gekeken naar het handelen van het personeel van de Manchester Arena. Volgens onderzoekers namen verantwoordelijken bij de evenementlocatie onvoldoende veiligheidsmaatregelen en sloeg het personeel er niet in om effectief te reageren in de onmiddellijke nasleep van de aanslag. Als reactie op deze tekortkomingen publiceerde de Britse regering eerder dit jaar een ontwerp van een nieuw wetsvoorstel: de *Terrorism (Protection of Premises) Bill*. De beoogde wet staat ook wel bekend als *Martyn's Law*, zo genoemd ter ere van Martyn Hett, een van de tweeëntwintig mensen die omkwamen bij de aanval.¹⁵

¹² Yeşilgöz-Zegerius, D, *Kamerbrief Vernieuwde circulaire bewaken en beveiligen* (Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2023).

¹³ S. Zouridis, E.A. Bakkum, en C.A.J.F. Verheij, 'Bewaken en Beveiligen: lessen uit drie beveiligingssituaties' (Onderzoeksraad voor Veiligheid, februari 2023).

¹⁴ Tom Peck, 'Theresa May to Set up Commission for Countering Extremism', *The Independent*, 27 mei 2017.

¹⁵ 'Volume 1: Security for the Arena', Report of the Public Inquiry into the Attack on Manchester Arena on 22nd May 2017 (Manchester Arena Inquiry, juni 2021), 153-67.

Verdieping: Kritiek op het wetsontwerp en de balans van de beveiliging van (evenementen) locaties: wetgeving of zelfregulatie?

Martyn's Law heeft tot doel ervoor te zorgen dat er op openbare locaties “robuuste, proportionele en consistente” maatregelen worden genomen om de veiligheid te verbeteren en het risico op (terroristische) aanslagen te verminderen. Deze locaties zijn – als de wet wordt ingevoerd – verplicht om “goedkope, eenvoudige maar effectieve” maatregelen te nemen om locaties beter te beveiligen.¹⁶ Onder deze maatregelen vallen onder andere het geven van training aan personeel om hun alertheid te verhogen, hen te trainen om proactief informatie met beveiligingscoördinatoren te delen, en ervoor te zorgen dat personeel levensreddende handelingen bij slachtoffers kan uitvoeren in afwachting van de hulpdiensten. Afhankelijk van de capaciteit van de locatie gelden verschillende maatregelenpakketten, waarbij een *standard tier* geldt voor plaatsen met een capaciteit van meer dan 100 personen, en een *enhanced tier* voor een capaciteit van meer dan 800 personen.¹⁷

In juni 2023 nodigde de Britse regering de *Home Affairs Select Committee* uit om, voordat het aan het parlement wordt voorgelegd, het wetsontwerp kritisch te bekijken. Dit comité kwam tot de conclusie dat van alle terreuraanslagen die de afgelopen dertig jaar in Groot-Brittannië zijn gepleegd, de implementatie van de *Martyn's Law* in de meeste gevallen weinig tot geen invloed zou hebben gehad op het voorkomen van de aanslagen. Ook constateerde het comité dat grotere buitengebieden die statistisch gezien een groter risicolopen op terreuraanslagen – zoals kerstmarkten of open winkelstraten – buiten de reikwijdte van het wetsvoorstel vallen.¹⁸ Het comité betoogde verder dat de formulering van de wetgeving, als zijnde voornamelijk een preventief middel, misleidend is, omdat het vooral gericht lijkt te zijn op het

verzekeren van een snelle reactie (van locatiemedewerkers) in het geval van een aanslag. Daarnaast was het voor het comité onduidelijk wie op welke locatie uiteindelijk verantwoordelijk is voor de naleving van de wet en wat de juridische gevolgen zijn van het niet naleven van de wet.¹⁹

Kritiek en zorgen zijn er ook onder uitbaters van concertzalen en andere belanghebbenden. Zo stelt de Britse vereniging van verzekeringsmakelaars dat de kosten disproportioneel hoog zijn voor vooral kleine locaties die onder het ‘standaardniveau’ vallen.²⁰ Ook lokale overheden maken zich zorgen over de kosten die de nieuwe regels met zich mee zullen brengen. De *National Association of Local Councils* en *Local Governments Association* vroegen onder andere om financiële steun bij de landelijke overheid ter ondersteuning voor het uitvoeren van de wetgeving.²¹ Ten slotte maken scholen zich zorgen over onduidelijkheid rond de implementatie van *Martyn's Law*. In een enquête uit augustus van dit jaar gaf 79% van de docenten die ondervraagd werden aan dat ze vinden dat de scholen waar zij werken meer steun van de overheid moeten krijgen bij het voorbereiden op de invoering van de wetgeving.²² Ondanks de zorgen van stakeholders en het *Home Affairs Select Committee* wordt verwacht dat de wet in december 2023 of januari 2024 wordt ingevoerd.²³

Een roep om wetgeving waarbij organisatoren van evenementen gedwongen worden bepaalde beveiligingsmaatregelen te nemen, hebben we in Nederland niet gezien. Mogelijk komt dat door de relatief proactieve houding van de private sector op het gebied van evenementenbeveiliging na aanslagen in concertzalen in andere Europese landen. Veranderingen op dit gebied waren in Nederland bijvoorbeeld te merken na de aanslagen in Parijs in 2015, waarbij in concertzaal het Bataclan een groot aantal dodelijke slachtoffers viel. In Nederland is de beveiligingscultuur bij de beheerders van dit soort locaties sindsdien sterk veranderd. Er vinden meer preventieve fouilleringen en tassencontroles

¹⁶ ‘Martyn’s Law to Ensure Stronger Protections against Terrorism in Public Places’, *gov.uk*, 19 december 2022.

¹⁷ Home Office news team, ‘Martyn’s Law Factsheet’, *gov.uk*, Home Office Media (blog), 19 december 2022.

¹⁸ ‘Oral Evidence: Pre-Legislative Scrutiny of the Terrorism (Protection of Premises) Draft Bill, HC 1359’ (Home Affairs Committee, 20 juni 2023).

¹⁹ ‘Terrorism (Protection of Premises) Draft Bill, HC 1359: Fourth Report of Session 2022–23’ (Home Affairs Committee, 27 juli 2023); Nick Aldworth, ‘Understanding the Protect Duty’, Counter Terror Business (blog), 21 januari 2022.

²⁰ Hunter Seymour, ‘The impact of Martyn’s Law and UK counter-terror strategy: Moving the goalposts for the security industry?’, IFSEC Insider | Security and Fire News and Resources (blog), 3 augustus 2023.

²¹ ‘LGA Responds to Martyn’s Law | Local Government Association’, Local Government Association (blog), 18 december 2022; ‘NALC Submits Written Evidence on Martyn’s Law’, National Association of Local Councils (blog), 31 juli 2023.

²² ‘Teachers Say They Need More Support with Martyn’s Law’, Counter Terror Business (blog), 21 augustus 2023.

²³ ‘Martyn’s Law’, University of Oxford, geraadpleegd 18 oktober 2023.

plaats en staan er soms beveiligingspoortjes bij de ingang van evenementen. Ten slotte staan veel organisatoren in nauw contact met de overheid om veiligheidsmaatregelen voor evenementen te bespreken, waaronder de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.²⁴

Ook na het drama in Manchester werden er in Nederland door private partijen direct extra maatregelen genomen. Na de aanslag reageerden de concertorganisator Mojo en veel grote concertzalen zoals Paradiso, Ziggo Dome, Amsterdam ArenA en Gelredome door te laten weten dat ze al speciale veiligheidsmaatregelen namen tijdens concerten. Deze maatregelen werden na de aanslag in de Manchester Arena opnieuw geëvalueerd en waar nodig verscherpt.²⁵ Belanghebbenden in Nederland gaven enkele maanden na de aanslag in Manchester bovendien aan tevreden te zijn met de balans tussen zelfregulatie en wetgeving die in ons land geldt.²⁶

Auteurs: Caitlin Masoliver en
Stijn Willem van 't Land
Universiteit Leiden

Verkiezingsprogramma's en het stelsel bewaken en beveiligen

Op woensdag 22 november 2023 gaat Nederland naar de stembus. Maar liefst 29 partijen hebben een kandidatenlijst ingeleverd voor de Tweede Kamerverkiezing.²⁷ Bijna alle partijen hebben inmiddels ook een (concept) verkiezingsprogramma gepubliceerd. Volgens de peilingwijzer van Tom Louwerse van de Universiteit Leiden van 10 oktober 2023 kunnen zes partijen rekenen op tenminste 5% van de stemmen. Dit zijn de VVD, NSC, GL/PvdA, PVV, BBB, D66, en PvdD.²⁸ Wat hebben deze partijen voor met het stelsel bewaken en beveiligen en de achterliggende dreigingen, met name die van de georganiseerde misdaad, stalking, terrorisme en extremisme?²⁹

²⁴ Amanda Kuiper, 'Bomhonden doorzoeken concertzalen sinds de Bataclan', NRC, 23 mei 2017; Joris Belgers, 'De angst sluipt de concertzaal in', Trouw, 24 mei 2017.

²⁵ 'Zalen en organisatoren reageren op aanslag Manchester', Entertainment Business (blog), 24 mei 2017.

²⁶ 'Security & crowd management staat voor nieuwe uitdagingen', Entertainment Business (blog), 9 augustus 2017.

²⁷ '29 partijen leveren kandidatenlijst in voor Tweede Kamerverkiezing', nieuwsbericht, Kiesraad (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 10 oktober 2023).

²⁸ Tom Louwerse, Peilingwijzer, o.b.v. peilingen I&O Research, Ipsos/Eenvandaag, Universiteit Leiden, geraadpleegd op 13 oktober 2023.

²⁹ Voor de onderstaande analyse zijn de (voorlopige) verkiezingsprogramma's van de VVD, NSC, combinatie GL-PvdA, PVV, BBB, D66 en PvdD, zoals die op 13 oktober 2023 gepubliceerd waren, geraadpleegd.

Verdieping: Van non-issue tot topprioriteit

In het VVD-verkiezingsprogramma staat dat het bewaken en beveiligen van de hoeders van de democratische rechtsstaat een topprioriteit blijft. De liberalen pleiten voor het verstevigen en fundamenteel vernieuwen van het stelsel bewaken en beveiligen. Daartoe wil de VVD investeren in extra capaciteit voor organisaties in het stelsel bewaken en beveiligen. Bijzondere aandacht gaat uit naar de te beveiligen persoon en het verbeteren van de informatiedeling.

De nieuwe partij Nieuw Sociaal Contract heeft medio oktober nog geen verkiezingsprogramma gepubliceerd. Het heeft wel een aantal belangrijkste uitgangspunten op een rij gezet, maar daarin staan geen stelsel-gerelateerde zaken.

De combinatie GroenLinks - PvdA stelt in het verkiezingsprogramma dat vanwege de bedreigingen aan het adres van onze democratie en hoeders van de rechtsstaat, bezuinigen op de capaciteit voor het stelsel bewaken en beveiligen geen optie is. Het lijkt erop dat ze verwijzen naar de politie, aangezien beide partijen ook aangeven dat ze tevens willen onderzoeken of de Koninklijke Marechaussee een groter deel van deze taak op zich kan nemen.

Het stelsel wordt niet direct door de Partij voor de Vrijheid (PVV) in haar partijprogramma genoemd, maar zij benoemt wel een specifieke dreiging, namelijk de bedreiging van Nederlandse parlementariërs. De PVV wil de relaties met islamitische landen van waaruit Kamerleden met de dood worden bedreigd zonder dat deze landen daartegen optreden direct verbreken. Daarnaast wil de PVV jihad-sympathisanten preventief opsluiten via administratieve detentie. Wat betreft de dreiging van de georganiseerde misdaad wordt alleen gesteld dat de PVV Nederland wil terugveroveren op de misdaad.

BoerBurgerBeweging (BBB) staat voor een harde aanpak van de georganiseerde (drugs)criminaliteit.

Het risico op ondermijning rechtvaardigt volgens de beweging forse ingrepen opdat Nederland geen Narcostaat worden, aldus het verkiezingsprogramma. Daarin wordt ook gesteld dat dreigingen vanuit georganiseerde ondermijnende criminaliteit, terrorisme en andere actoren voorlopig niet zullen ophouden. Daarom wil de beweging het stelsel bewaken en beveiligen structureel organiseren en financieren.

De liberaal-democraten, D66, besteden veel aandacht aan de dreigingen tegen politici, journalisten, vertegenwoordigers in de rechtsketen, politieagenten, zorgmedewerkers en anderen met een publieke taak. Dit ondermijnt volgens D66 de democratie en rechtsstaat. Om dit te voorkomen worden diverse concrete voorstellen gedaan, waaronder één steunpunt voor alle beroepen met een publieke taak, waar werknemers en werkgevers terecht kunnen voor onder andere advies en hulp bij aangiften. D66 wil in het stelsel investeren en de aanbevelingen van het onderzoek van de Onderzoeksraad voor Veiligheid³⁰ uit gaan voeren. Specifieke aandacht is er voor het toenemende gevoel van onveiligheid voor Joodse Nederlanders.

Ten slotte besteedt de Partij voor de Dieren (PvdD) in het verkiezingsprogramma geen aandacht aan het stelsel en de achterliggende dreigingen. Wat betreft de criminaliteit heeft het voorkomen daarvan de eerste prioriteit. De PvdD wil daarom investeren in kansengelijkheid en aandacht voor de oorzaken van criminaliteit, onder meer via ondersteuning aan ouders met kinderen die dreigen af te glijden.

Het stelsel bewaken en beveiligen en de achterliggende dreigingen worden in vier van de bovengenoemde vijf verkiezingsprogramma's specifiek vermeld. Het is nog afwachten wat de partij NSC hierover gaat zeggen. Gesteld kan worden dat het thema op de politieke kaart staat, maar dat de aandacht wel fluctueert van een non-issue (PvdD) tot een topprioriteit (VVD en D66). Wat betreft de dreigingen ligt de focus vooral op de georganiseerde criminaliteit met uitzondering voor de PVV, die vooral de dreiging van jihadisme en islamitische staten benoemd.

Tegen de achtergrond van de verkiezingen organiseert het onderzoeksproject Bewaken en Beveiligen samen met de Leidse studievereniging Custodia op 14 november een debat over de toenemende bedreigingen die politici ervaren. Het debat vindt plaats op Universiteit Leiden, campus Den Haag en start om 19:00. Meer informatie over het evenement is te vinden in de agenda op de voorpagina van de website van Universiteit Leiden.

Auteur: Edwin Bakker,
Universiteit Leiden

Leergang Bewaken en Beveiligen van Centre for Professional Learning van Universiteit Leiden

In het voorjaar van 2023 organiseerde het Centre for Professional Learning (CPL) van de Universiteit Leiden de eerste Leergang Bewaken en Beveiligen. In deze leergang leren professionals die werkzaam zijn bij een van de partners van het stelsel bewaken en beveiligen (politie, Openbaar Ministerie, Koninklijke Marechaussee en NCTV) het stelsel vanuit wetenschappelijk oogpunt te beschouwen. Het doel van de leergang was een gezamenlijk perspectief te ontwikkelen met het oog op de doorontwikkeling van het stelsel. In de leergang werd onder meer stilgestaan bij samenwerking en aansturing, informatie en analyse, dreigingsontwikkelingen, aandacht voor de te beveiligen persoon (TBP) en innovatie. De leergang werd afgesloten met een cursusdag waarin de deelnemers onderzoeksvorstellen presenteerden over onderwerpen die zij vanuit hun expertise binnen het stelsel belangrijk achten. Onderstaand betreft een overzicht van de door hen gepresenteerde onderzoeksvorstellen.

Verdieping: Succesvolle eerste leergang, onderzoeksvorstellen van deelnemers en vervolg van de leergang

De negen onderzoeksvorstellen boden waardevolle inzichten vanuit de werkpraktijk en sloten grotendeels aan bij de Strategische Onderzoeksagenda Bewaken en Beveiligen die door de Universiteit Leiden in samenwerking met het Kenniscentrum Bewaken en Beveiligen is opgesteld.

De eerste twee onderzoeksvorstellen richtten zich op intelligence en dreigingsinschattingen en het op- en afschalen van maatregelen. Zo is het onderwerp van het eerste voorstel het afschalen van maatregelen. Te nemen beveiligingsmaatregelen voor een TBP hangen samen met dreigingsinschattingen, maar volgens enkele deelnemers van de leergang ontbreekt het aan duidelijke kaders voor het maken van de beslissing om maatregelen af te schalen of geheel af te schaffen. Het tweede voorstel gaat over de term 'zachte informatie'. In het rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) wordt benoemd dat zachte informatie beter moet worden meegewogen bij het maken van dreigingsinschattingen. Onduidelijk is echter wat de precieze definitie van dit begrip is.

³⁰ S. Zouridis, E.A. Bakkum, en C.A.J.F. Verheij, 'Bewaken en Beveiligen: lessen uit drie beveiligingssituaties' (Onderzoeksraad voor Veiligheid, februari 2023).

Het derde onderwerp gaat over de organisatie van het stelsel, en specifiek over personeelsbeleid. De stelselpartners ervaren grote capaciteitsdruk en er is veel overlap in werving en selectie van medewerkers. Hierin zou volgens de deelnemers van de leergang meer samenwerking kunnen worden gezocht door bijvoorbeeld de doorstroom van politie naar Koninklijke Marechaussee en vice versa te bevorderen. Ook vragen de indieners zich af waar afvallers eindigen en of het verlies van onbenut potentieel verholpen kan worden door een betere afstemming van opleidingen op personeelsbeleid.

Drie andere voorstellen richtten zich op de categorie dreiging en daders. Het onderwerp van het vierde voorstel focust bijvoorbeeld op bredere ontwikkelingen in onze samenleving. De druk op het stelsel bewaken en beveiligen vormt volgens de indieners van dit voorstel het sluitstuk van een bredere maatschappelijke ontwikkeling, waarbij de drempel om geweld te plegen lager lijkt te worden. Volgens hen zou onderzocht moeten worden welke doelgroepen vatbaar zijn voor het uitvoeren van aanslagen en waarom. De opbrengsten van het onderzoek zouden gebruikt kunnen worden voor het ontwikkelen van beleid dat zich focust op preventie. Het vijfde onderzoeksvoorstel richt zich op het onderzoeken van interventies in de 'loopbaan' van criminelen: hoe voorkom je dat een kruimeldief een grote jongen wordt? Welke stappen kent een criminele carrière en wanneer kunnen welke interventies worden gepleegd? Nog een voorstel in deze categorie betreft *femicide* en *gender-based violence*. Met name in het decentrale domein van het stelsel heeft men veel van doen met partnergeweld, stalking en eergerelateerd geweld. Volgens de indieners van dit onderzoeksvoorstel zou het waardevol zijn om de aard en omvang en de implicaties van dit soort geweld voor het stelsel bewaken en beveiligen te onderzoeken. Het laatste voorstel in de categorie dreiging en daders gaat over toekomstige dreigingen. Hoe kunnen we toekomstige dreigingsfenomenen voorspellen? Kunnen we, door aan de voorkant te zitten van deze fenomenen, potentiële slachtoffers van aanslagen beter beschermen?

Ten slotte richtten twee onderzoeksvoorstellen zich op de rol van technologie en publiek-private samenwerking. Zo betrof één voorstel de opkomst van kunstmatige intelligentie (AI). AI zou mogelijk door aanslagplegers op meerdere manieren gebruikt kunnen worden. Dit kan van invloed zijn op de weerstand van de TBP en daarmee ook op de te nemen maatregelen.

Het laatste onderwerp gaat over de rol van private partners in het stelsel. De deelnemers die dit onderzoeksvoorstel hebben ingediend vragen zich af of de capaciteitsdruk op het stelsel bewaken en beveiligen verholpen kan worden door meer private partijen bij het stelsel te betrekken.

De onderzoeksvoorstellen worden besproken binnen het Kenniscentrum Bewaken en Beveiligen. Ook de leergang wordt voortgezet. Na het succes van de eerste leergang wordt er een vervolggegeven aan de leergang in het najaar van 2024. Zo blijven wetenschap en uitvoering nauw verbonden om samen antwoorden te vinden op toekomstige vraagstukken rondom het stelsel bewaken en beveiligen.

Auteurs: Jelle van Buuren en Roy Hofkamp,
Universiteit Leiden

Dieptepunt in Zweeds bendegegeweld: drie doden in twaalf uur tijd na recordmaand en -jaar

Bendegegeweld in Zweden heeft een nieuw dieptepunt bereikt: eind september vielen er in twaalf uur tijd drie doden. Eén van de slachtoffers was een onschuldige vrouw van in de twintig die omkwam bij een bomaanslag in studentenstad Uppsala. Dezelfde avond werden in Stockholm twee mannen beschoten: één kwam om de ander raakte gewond.³¹ Elders in de hoofdstad werd een 18-jarig slachtoffer tijdens een voetbaltraining doodgeschoten.³² Zweden kampt al jaren met hoge liquidatiecijfers. Vorig jaar viel een recordaantal dodelijke slachtoffers: 62. Voor dit jaar staat de teller op 257 schietpartijen waarbij 42 doden en 82 gewonden vielen.³³

Verdieping: Overeenkomsten met Nederland en mogelijke inzet van het leger

Het geweld in Uppsala en Stockholm is kenmerkend voor de *modus operandi* die daders in het criminele circuit in Zweden hanteren. Naast de vele liquidaties worden er in het land regelmatig bomaanslagen gepleegd door criminelen. Dit jaar vonden er tot nu toe 134 aanslagen plaats; een aanzienlijke stijging vergeleken met de negentig van vorig jaar.³⁴

³¹ Jeroen Visser, 'Dieptepunt in Zweeds bendegegeweld: drie doden in twaalf uur tijd, na recordmaand en -jaar', *de Volkskrant*, 28 september 2023.

³² Charlie Duxbury, 'Sweden's New Normal: Bombs in the Suburbs on a Week-night', *Politico*, 3 oktober 2023.

³³ Visser, 'Dieptepunt in Zweeds bendegegeweld'.

³⁴ Duxbury, 'Sweden's New Normal'.

Ten grondslag aan de laatste reeks geweldsincidenten ligt volgens de Zweedse politie een conflict tussen twee bendeleiders: Rawa Majid en zijn voormalig rechterhand Ismael Abdo. Oorspronkelijk ging het conflict over van elkaar gestolen drugs en wapens, maar inmiddels lijkt het geweld het resultaat te zijn van een eindeloze spiraal aan wraakacties tussen de twee.³⁵

Voor veel Zweden is het geweld niet onbekend. De moord op de bekende rapper Einar (echte naam Nils Grönberg) in 2021 zorgde voor veel ophef in het land.³⁶ Toch wordt het nietsontziende karakter van het recente geweld als zeer schokkend ervaren. Eén van de slachtoffers die in september viel was pas 13 jaar oud en werd op een onbekende plek geëxecuteerd, waarna zijn lichaam in een bosgebied bij zijn huis in Stockholm werd achtergelaten.³⁷ Op 22 september werden twee mensen doodgeschoten in een drukbezochte bar in de Zweedse hoofdstad. Eén dodelijk slachtoffer van die schietpartij was naar alle waarschijnlijkheid een onschuldige omstander.³⁸

Het bendege geweld in Zweden lijkt een aantal overeenkomsten te hebben met het geweld zoals we dat in het criminele milieu in Nederland kennen. In toenemende mate wordt het geweld in Zweden gekenmerkt door doelwitsubstitutie.³⁹ Zo worden de bommen regelmatig voor de huizen van familieleden van eigenlijke doelwitten neergelegd, om hen te intimideren. Ook schroomt men inmiddels niet meer om familieleden van doelwitten om te brengen: in september werd de zestigjarige moeder van Ismael Abdo doodgeschoten. De manier waarop de liquidaties tot stand komen is

ook herkenbaar. Bendeleiders geven – soms vanuit het buitenland – opdracht tot liquidaties en laten deze voor spotprijzen door steeds jongereaders plegen. Reden daarvoor is het feit dat deze jongeren, vanwege hun leeftijd, het volwassenstrafrecht ontlopen.⁴⁰ De jonge leeftijd van de uitvoerders van aanslagen en de wraakgevoelens die de opdrachtgevers motiveren, leiden tot een zorgwekkende ontwikkeling: de slordigheid en de grimmigheid van de liquidaties neemt, net als in Nederland⁴¹, toe.

De Zweedse autoriteiten zijn hard op zoek naar een effectieve strategie om het geweld een halt toe te roepen. De recente escalatie in het geweld leidde ertoe dat de Zweedse premier Ulf Kristersson het leger om bijstand en advies vroeg.⁴² De Zweedse Minister van Justitie Gunnar Strömmer noemde het geweld door criminele bendes een vorm van “binnenlands terrorisme”.⁴³ Dergelijk discours is opmerkelijk, omdat er in Zweden wetten gelden die de inzet van het leger als ondersteuning voor de politie enkel toestaat in het geval van een terroristische aanslag.⁴⁴

Over de inzet van het leger is in Zweden discussie ontstaan. Onderzoeker Pontus Winther van het Zweedse *Totalförsvarets forskningsinstitut* ziet wel het nut van de inzet van het leger als het gaat om het bieden van logistieke hulp, of hulp bij het verzamelen van inlichtingen. Tegelijkertijd waarschuwt Winther voor het feit dat toepassing van dodelijk geweld voor de politie een laatste redmiddel is, terwijl soldaten worden getraind om dreigingen zo snel mogelijk uit te schakelen.⁴⁵ Wetenschappers wijzen op vergelijkbare redenen op mogelijke negatieve gevolgen van de vermenging van politie- en leger taken in de context van geweldstoepassing bij rechtshandhaving.⁴⁶

³⁵ Visser, ‘Dieptepunt in Zweeds bendege geweld’; ‘In Sweden, 2 Explosions Rip through Dwellings and at Least 1 Is Reportedly Connected to a Gang Feud’, *AP News*, 26 september 2023.

³⁶ Rachel Russell, ‘Einar: Swedish Rapper Shot Dead in Stockholm Street in Suspected Gang-Related Attack’, *Sky News*, 23 oktober 2021.

³⁷ Jan M. Olsen, ‘A 13-Year-Old Boy Found Shot in the Woods Was a Victim of Sweden’s Gang Violence, Prosecutor Says’, *AP News*, 21 september 2023.

³⁸ ‘In Sweden, 2 Explosions Rip through Dwellings and at Least 1 Is Reportedly Connected to a Gang Feud’.

³⁹ Met *doelwitsubstitutie* wordt bedoeld: het uitwijken naar een ander doelwit wanneer het primaire doelwit niet bereikbaar is.

⁴⁰ Jacobien van der Kleij, ‘Bendege geweld houdt Zweden in zijn greep: “Zelfs onschuldige mensen zijn slachtoffer”’, *RTL Nieuws*, 29 september 2023.

⁴¹ B. van Gestel en R.F. Kouwenberg, ‘Tweede verkennende studie Liquidaties’, *Cahiers 2021-27* (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 30 december 2021).

⁴² Claudia Chiappa, ‘Sweden’s PM Calls in Army Chief as Gang Violence Surges’, *Politico*, 29 september 2023.

⁴³ Olsen, ‘A 13-Year-Old Boy Found Shot in the Woods Was a Victim of Sweden’s Gang Violence, Prosecutor Says’.

⁴⁴ Nicolas Rolander, ‘Sweden Crime Wave Sparks Nationalist Call for Army on Streets’, *Bloomberg*, 14 oktober 2023.

⁴⁵ Sofia Eriksson, ‘Expert: Då Kan Polisen Få Hjälp Av Militären’, *Aftonbladet*, 28 september 2023.

⁴⁶ Donald J. Campbell en Kathleen M. Campbell, ‘Soldiers as Police Officers/Police Officers as Soldiers: Role Evolution and Revolution in the United States’, *Armed Forces & Society* 36, nr. 2 (2010): 327-50; Howard Campbell en Tobin Hansen, ‘Is Narco-Violence in Mexico Terrorism?’, *Bulletin of Latin American Research* 33, nr. 2 (2014): 169, <https://doi.org/10.1111/blar.12145>; David Teiner, ‘Cartel-Related Violence in Mexico as Narco-Terrorism or Criminal Insurgency: A Literature Review’, *Perspectives on Terrorism* 14, nr. 4 (2020): 88.

De Zweedse regering kwam op 12 oktober met een verklaring waaruit bleek dat de regering de optie om het leger in te zetten om het geweld van criminele bendes tegen te gaan in ieder geval gaat verkennen.⁴⁷ In Nederland is op dit terrein in zekere zin al sprake van de inzet van defensie in de vorm van de Koninklijke Marechaussee. Als het gaat om de inzet van dit krijgsmachtonderdeel – dat is opgeleid voor politietaken – zouden de Zweden misschien in Nederland hun licht op kunnen steken.

Auteur: Stijn Willem van 't Land,
Universiteit Leiden

Eerste Nederlandse conferentie counterdronetechnologie

Eind augustus organiseerde de stichting Unmanned Valley⁴⁸ in samenwerking met Bavak Security Group en Robin Radar de eerste Nederlandse conferentie over counterdronetechnologie. Experts vanuit de industrie, onderzoeksinstituten en overheden gaven lezingen en demonstraties op het voormalige marinevliegkamp Valkenburg.⁴⁹ De conferentie kreeg de nodige media-aandacht en gaf daarmee meer bekendheid aan de urgentie van de dreiging van drones en wat je aan die dreiging zou kunnen doen. Het thema is erg actueel, vooral door de invasie van Oekraïne door Rusland en het massale en inventieve gebruik van drones op het slagveld aldaar. Ook terroristen zijn bedreven in het gebruik van drones. Denk aan de recente aanvallen van Hamas, die met drones Israëlische wachttorens en tanks wisten uit te schakelen. In eigen land zijn er voorbeelden van het gebruik van drones door criminelen om, onder meer, wapens en drugs boven gevangenis te droppen.⁵⁰ De conferentie laat zien dat de zorgen groot zijn, maar ook dat er diverse mogelijkheden zijn om drones te weren.

⁴⁷ Rolander, 'Sweden Crime Wave Sparks Nationalist Call for Army on Streets'.

⁴⁸ Unmanned Valley Foundation is een initiatief van Delft University of Technology en de gemeente Katwijk. Zie <https://unmannedvalley.nl/en/about-us/>.

⁴⁹ Dietmar Lander, 'Detect & Protect: Counter Drone Conferentie 2023', *Unmanned Valley* (blog), 2 augustus 2023.

⁵⁰ 'Counterdronetechnologie groeit: "Meer belangstelling door oorlog"', NOS, 29 augustus 2023.

Verdieping: Zorgen en het belang van samenwerking

De centrale vraag op de conferentie in Valkenburg was hoe instanties en kritieke infrastructuur kunnen worden beschermd tegen onbemande vliegende toestellen. Gelukkig werd die vraag niet gesteld als een reactie op een droneaanval in ons land door kwaadwillende personen of organisaties. Tegelijkertijd waren er vorig jaar volgens een rapport van de Inspectie Leefomgeving en Transport 55 luchtruimschendingen bij Schiphol door drones.⁵¹ De Inspectie noemt dit verontrustend en geeft aan dat het, afhankelijk van de exacte locatie van de schending, tot gevaarlijke situaties kan leiden.⁵² Ook de beelden uit Oekraïne, die laten zien dat de ontwikkeling van bewapening van dronesen dronetactieken razendsnel gaan, zijn zorgwekkend.

Daarmee vormt de combinatie van drones en bewapening een bron van zorgen voor instanties die verantwoordelijk zijn voor de beveiliging van personen, objecten en diensten. Strijders van Islamitische Staat hebben in Irak al de nodige ervaring opgedaan met de inzet van drones.⁵³ Het is in zekere zin wachten op een high-profile aanslag door terroristen met drones, voor zover we die niet al hebben gezien bij de recente inval van Hamas in Israël.

Dit roept vragen op over de verdediging tegen droneaanvallen. Het antwoord ligt deels in het beter ontwikkelen van radars en bijbehorende wapensystemen. Een van de organisatoren van de conferentie ontwikkelt radarsystemen om drones (en vogels) te signaleren voor bijvoorbeeld vliegvelden of windmolenparken. Een woordvoerder van dat bedrijf gaf aan dat er veel belangstelling is voor counterdronesystemen vanwege de oorlog in Oekraïne, maar ook gelet op de opmars van groene energie (windparken). Dit maakt dat verschillende overheidsinstanties en bedrijven om verschillende

⁵¹ 'Staat van Schiphol 2022' (Inspectie Leefomgeving en Transport, maart 2022), 21.

⁵² 'Staat van Schiphol 2022', 9.

⁵³ Thomas G Pledger, 'The Role of Drones in Future Terrorist Attacks', *Land Warfare Paper* (The Association of the United States Army, februari 2021), 2.

redenen in counterdronetechnologie willen investeren en dat kan deze technologie een enorme boost geven.

Defensie is een belangrijke speler op dit toneel. Zo heeft de krijgsmacht recent verdedigingssystemen voor bescherming tegen kleine drones tot 20 kilo aangeschaft. De marinehaven van Den Helder en alle Nederlandse vliegbases worden met deze nieuwe anti-dronesystemen uitgerust. De systemen worden door een Israëliësch defensiebedrijf gemaakt en kunnen ook worden ingezet om civiele infrastructuur te beschermen.⁵⁴

Het is onduidelijk hoe de samenwerking tussen de civiele en commerciële sector, de overheid (inclusief defensie) en kennisinstellingen de komende jaren zich verder zal ontwikkelen. Allen hebben veel te winnen bij samenwerking. Conferenties zoals die in Valkenburg kunnen helpen om de verschillende partijen bij elkaar te brengen. In dit specifieke geval bood het ook een mogelijkheid om de urgentie van de dreiging meer bekendheid te geven en tegelijkertijd het publiek te laten zien dat we beslist niet weerloos zijn tegen droneaanvallen.

Auteur: Edwin Bakker,
Universiteit Leiden

⁵⁴ 'Counterdronetechnologie groeit.'

**Universiteit
Leiden**

Governance and Global Affairs

Uitgave

Universiteit Leiden
Onderzoeksproject Bewaken en Beveiligen
Faculteit Governance & Global Affairs
Turfmarkt 99, 2511 DP Den Haag
+31 (0)70 8000 9500

Meer informatie

bewakenenbeveiligen.universiteit leiden.nl
bewakenenbeveiligen@fgga.leidenuniv.nl